

Kansallinen lukutaitostrategia 2030

Lausuntopyynnön diaarinumero: OPH-3758-2021

Kielikoulutuspolitiikan verkoston lausunto

Lukutaitostrategian lähtökohdat ja käsitteet

Arvioi ja kommentoi lukutaitostrategian alkulukuja (Lukutaitostrategian lähtökohdat, Tavoitteena monipuolinen lukutaito, Lukutaitotutkimuksesta).

On tärkeää, että strategian missioon on nostettu keskeisiksi arvoiksi tasa-arvo, hyvinvointi ja sivistys – näitä kaikkia lukutaito on ja tuo mukanaan. On tärkeää luoda kaikille Suomessa asuville tasa-arvoiset edellytykset ja mahdollisuudet kouluttautua – kieli ja lukutaito ovat keskeisiä välineitä tähän. On myös tärkeää, että lukutaito ja lukeminen nähdään ilon, nautinnon ja riemun kautta: kirjallisuus mm. auttaa ymmärtämään itseä ja ympäröivää maailmaa, herättää mielikuvituksen, ruokkii luovuutta, viihdyttää ja opettaa empatiataitoja. Hyvä, että strategiassa lukutaito määritellään nykyaikaisen tutkimuksen tuella monilukutaidoksi. Tämä on tärkeää, jotta strategia on ajan tasalla ja toimet todellisuutta vastaavia.

Seuraavaksi yksityiskohtaisempia kommentteja strategian alkuluvuista:

- Sivulla 6 neuvolan ja varhaiskasvatuksen sekä muiden koulutustahojen rinnastaminen samanlaisiksi toimijoiksi lukutaidon tukemisessa tuntuu oudolta. Varhaiskasvatuksen ja muiden koulutusten tehtävä on aivan toisenlainen kuin neuvolan. Neuvolat voisi poistaa tästä listasta ja lisätä toisaalle.
- Strategiassa olisi tärkeää puhutella kaikkia lasten ja nuorten huoltajia, nyt mainitaan vain vanhemmat. Joillakin lapsilla kotona saattaa kuitenkin olla vain huoltajia. Saisiko tämän korjattua?
- Lukutaitostrategian lähtökohdat -luvussa (s. 8) mainitaan, että osa lapsista pystyy jo alakoulussa lukemaan sujuvasti pitkiäkin tekstejä. Onko tekstin pituus sen ymmärrettävyyden ja luettavuuden kriteeri? Tätä kohtaa voisi vielä pohtia.
- Samassa luvussa (s. 8) kerrotaan ICILS-tutkimuksesta, joka ei ole suurelle yleisölle tuttu. Se selitetään lähteistössä, mutta hyvän akateemisen tavan mukaan lyhenne olisi hyvä selittää heti leipätekstissä, kun se esiintyy ensimmäisen kerran.

- Sivulla 8 kuvataan erilaisia lukutaitoon liittyviä yksilöllisiä haasteita, kuten oppimisvaikeus tai muistisairaus. Tässä yhteydessä olisi kuitenkin syytä nostaa myös kieltä oppivat ja kielellisiä haasteita kokevat ihmiset. Myös eri syistä vähän lukevat ihmiset on tärkeää huomioida strategiassa. Erilaiset ryhmät on tavoitettava lukutaitotyöllä, jotta kaikilla on yhtäläiset mahdollisuudet osallistua yhteiskuntaan ja edetä elämässään lukutaidon avulla (ks. myös monikielisyyttä ja sen huomioimista koskeva kommentti lausunnon loppuista Yleistä-kohdasta).
- Kuviossa s. 9 kiinnittää huomiota käsite “syvälukutaito” heti teknisen lukutaidon jälkeen. Eikö tähän riittäisi pelkkä “lukutaito”, tai jos halutaan jotain enemmän, mahdollisesti “ymmärtävä lukutaito”? “Syvälukeminen” kuulostaa mystiseltä eikä sitä avata.
- Tavoitteena monipuolinen lukutaito -luvussa (s. 10) otsikko antaa ymmärtää, että lukutaito nähtäisiin suppeasti vain ymmärtämisen taitona. Luvussa kuitenkin esitellään “monilukutaidon” käsite, joka sisältää niin ymmärtämisen, tulkitsemisen, tuottamisen kuin arvioimisen taidot. Olisiko otsikkoa hyvä muokata esim. muotoon “Tavoitteena monilukutaito”?
- Luvussa Tavoitteena monipuolinen lukutaito (s. 10) on lause “Perinteisen lukutaidon käsitteen onkin korvannut monilukutaito.” Asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen – tämä muotoilu antaa olettaa, että käsite on tuttu ja laajasti tunnettu ja hyväksytty. Kuitenkin monilukutaito-käsitettä on tehtävä laajasti tutuksi yhteiskunnassa. Lukutaitostrategia pohjautuu nyt siihen ja se on hyvä, mutta se ei käsitteenä ole tuttu muulle kuin ammattiyhteisölle. Jos ja kun lukutaitotyötä tehdään tulevaisuudessa entistäkin laajemmin ja monilukutaitoa edistäen, myös käsite tarvitsee avaamista eri yhteyksissä: mitä kaikkea lukutaito nykyisin on ja miksi se on tärkeää? Työtä on kuitenkin tehtävä niin, ettei lukutaidosta ja lukemisesta puhuminen etäännytä vähän lukevia entisestään asiasta.
- Sivulla 10 määritellään monilukutaito ja kielitietoisuus. Kielitietoisuuden ja kielitietoisien pedagogiikan määritelmät jäävät kuitenkin tässä kohdassa riittämättömiksi ja suppeiksi, sillä kielitietoisuus on paljon muutakin.
- Lukutaitotutkimuksesta-luku (s. 12) on erittäin tarpeellinen! Hienoa, että tutkimus nostetaan niin monessa kohtaa esiin!
- Virke (s. 12) “Jos äidinkieli on jokin muu kuin tutkimuksessa käytetty kieli, näkyy tämä muita heikompana lukutaitotuloksena niin alakoululaisilla, peruskouluun päättävillä kuin aikuisillakin.” Tästä syntyy sellainen vaikutelma, että jos henkilön äidinkieli on jokin muu kuin tutkimuksen kieli (oletettavasti suomi tai ruotsi), siitä on automaattisesti seurauksena se, että hänellä on heikompi lukutaito. Tästä ei kuitenkaan liene kysymys, vaan pikemminkin siitä, millaista opetusta ja kielellistä tukea kyseinen henkilö on saanut ja onko hänellä ollut mahdollisuus kehittää

riittävästi koulun opetuskielen taitoan. On koulujärjestelmän ongelma, ei yksilön vika, jos muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat oppilaat eivät pärjää testeissä. Pyydämme virkkeeseen muokkausta vähintään siten, että päälauseen alku "näkyä tämä" muutetaan muotoon "tämä saattaa näkyä". Lisäksi olisi hyvä käyttää käsitettä "perusopetus" "peruskoulun" sijaan.

- Lukutaitoon liittyviin oppimistuloksiin täytyy kiinnittää huomiota jatkossa ja tämän tulisi näkyä vahvemmin strategiassa: eriarvoistumiskehitykseen (tytöt vs. pojat; vanhempien tausta ja sosioekonominen asema; koulun opetuskieltä (suomi/ruotsi) osaavat vs. opetuskieltä oppivat) on pyrittävä puuttumaan lukutaitostrategian avulla.
- Lukeminen ja lukutaito on nähtävä myös tiiviissä yhteydessä kirjoittamisen oppimiseen ja opettamiseen, sillä nämä tukevat toisiaan. Tämä ei oikeastaan näy strategiassa tai sen taustaluvuissa juurikaan. Sanataideohjaajien ja -opettajien osaamista on hyödynnettävä jatkossa enemmän.
- Sivulla 13 mainitut lukutaitoon vaikuttavat tekijät (esim. pandemiat, digitalisaatio) jäävät hieman irrallisiksi. Mitä näillä tarkoitetaan ja miten nämä vaikuttavat eri tavoin lukutaitoon? Näitä olisi hyvä avata.
- Sivulla 15 kuviossa ylimmäisen pilven sisällä on teksti "Vahvistetaan lukutaito-osaamista". Osaaminen ei kuitenkaan avaudu tässä yhteydessä - se voi viitata itse lukutaitoon tai vaikkapa lukemisen opettajien koulutukseen tai kirjastotyöntekijöihin. Tarkoituksen voisi sanoa täsmällisesti.

Suuntaviivat

Antakaa lausunto suuntaviivaan 1: Luodaan lukutaitotyölle rakenteet. Voitte myös ehdottaa toimenpidettä, joka tulisi liittää osaksi kansallista lukutaitostrategiaa.

Kaiken kaikkiaan strategiasta löytyy hienoja, tarpeellisia ja hyvin kohdennettuja toimenpide-ehdotuksia suuntaviivaa 1 ajatellen. On äärimmäisen tärkeää, että strategialla pyritään pitkäjänteiseen ja johdonmukaiseen työhön. Siksi esimerkiksi toimenpide-ehdotus siitä, että hanke pohjaisuudesta siirrytään kohti pysyvämpää, on todella tärkeä! Lisäksi eri tasot (kansallinen, alueellinen, paikallinen) on tärkeä nostaa esille.

Toimenpide-ehdotuksissa olisi todella tärkeää saada näkyviin myös aikuisten ja ikäihmisten lukutaito. Tämä on huomioitu vain osittain. Lisäksi lukutaitotyötä tehdään myös esimerkiksi kotoutumiskoulutuksessa ja kotoutumiseen liittyvissä prosesseissa (esim. luku- ja kirjoitustaitoa oppivat aikuiset maahan muuttaneet). Tämä ei näy toimenpiteissä riittävästi (esim. ensimmäinen toimenpide-ehdotus: "Varmistetaan, että lainsäädäntö ja muut...").

Strategian ja sen edistämisen lukutaitotyön tulee huomioida aidosti ihan kaikki Suomessa asuvat ihmiset, kielestä ja muusta taustasta riippumatta. Toivomme, että strategia luetaan vielä tarkasti läpi sellaisilla silmälaseilla, että myös monikieliset Suomessa asuvat henkilöt kokevat olevansa strategian kohderyhmää. Nyt toimenpide-ehdotus ”Huomioidaan lukutaitotyössä eri kieliryhmät ja monikieliset palvelut. Edistetään monikielisen digitaalisen aineiston saatavuutta kirjastoissa.” jättää tavoitteen ihan liian epämääräiseksi ja ympärilyöväksi. Monikielisen aineiston saavutettavuus ei ole yksinään riittävä konkreettinen tavoite monikielisen lukemisen tai monikielisen yhteisön lukemisen edistämiseksi. Pyydämme toimenpide-ehdotuksen konkretisoimista ja monikielisten ihmisten huomioimista myös muissa toimenpide-ehdotuksissa ja kattavasti koko strategiassa (ks. myös monikielisyyttä ja sen huomioimista koskeva kommentti lausunnon loppuista Yleistä-kohdasta).

Toimenpide-ehdotuksessa ”Kehitetään monipuolisia lukutaidon vahvistamisen menetelmiä varhaiskasvatuksesta toisen asteen oppilaitoksiin.” olisi hyvä käyttää muotoilua ”toisen asteen koulutukseen” ”oppilaitosten” sijaan. Lisäksi tämä toimenpide on tärkeä ulottaa myös korkea-asteelle ammattikorkeakouluihin ja yliopistoihin sekä jatkuvan oppimisen yhteyksiin. Lukutaito ja monilukutaito ovat läpi elämän kehitettäviä taitoja, joten vahvistamisen menetelmiä tarvitaan myös korkea-asteen opetukseen ja ohjaukseen sekä erilaisissa jatkuvan oppimisen konteksteissa.

***

Antakaa lausunto suuntaviivaan 2: Vahvistetaan lukutaito-osaamista. Voitte myös ehdottaa toimenpidettä, joka tulisi liittää osaksi kansallista lukutaitostrategiaa.

Hienoa, että suuntaviivan 2 kohdalla nähdään erityisen tärkeäksi vahvistaa lukutaito-osaamista s2-opetuksessa, kotoutumiskoulutuksessa, oman äidinkielen opetuksessa ja monikielisessä opetuksessa! Kieli- ja kulttuuritietoisuus on tunnistettu osana lukutaito-osaamista, mikä on hyvä.

On kuitenkin kysyttävä: miksi strategiassa ei huomioida vahvistamisen kohteena ruotsia toisena kielenä s2:n rinnalla? Suomeen voi kotiutua myös ruotsin kielellä ja vaikka ruotsi toisena kielenä -opetusta annetaankin vähemmän kuin suomi toisena kielenä -opetusta, on molempien kansalliskielten tärkeä näkyä strategiassa rinnakkain yhdenvertaisina. Pyydämme muokkausta tähän läpi strategian. Esimerkiksi lukutaito-osaamista on tärkeää vahvistaa myös ruotsi toisena kielenä (r2) -opetuksessa.

Toimenpiteissä mainitaan varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen oppimateriaalit ja laadukkaat digitaaliset ympäristöt. Näiden lisäksi on tärkeää varmistaa oppilaitosten ja toimipisteiden käyttöön monipuolisesti myös perinteisiä paperisia materiaaleja, esim. koulukirjastoja ja selkokirjoja, sekä äänikirjoja.

Toimenpiteessä ”Tarjotaan opettajille ja muille lukutaidon ammattilaisille mahdollisuus vahvistaa omaa osaamistaan työnantajan tuella” on erityisen tärkeää mainita työnantajan

tuki. Osaamisen kehittämisen pitäisi tapahtua esim. työnantajan tuella ja/tai työaikana. Lukutaitotyö on niin merkittävää työtä, että se ei voi jäädä vain vapaaehtoisten, vapaaajallaan kouluttautuvien innokkaimpien varaan.

Strategian kieliasu on melko epähavainnollinen. "Lukutaidon ammattilaiset" jää epämääräiseksi ryhmäksi, ja "lukutaito-osaaminen" on vielä hämäämpi termi. Onneksi näitä osittain avataan toimenpide-ehdotuksissa.

***

Antakaa lausunto suuntaviivaan 3: Innostetaan lukemaan. Voitte myös ehdottaa toimenpidettä, joka tulisi liittää osaksi kansallista lukutaitostrategiaa.

Suuntaviivan 3 toimenpiteissä korostuvat lapset ja nuoret. Tämä on ymmärrettävää ja erittäin tärkeää, mutta samalla olisi tärkeää myös innostaa aikuisia, vanhempia ja ikäihmisiä lukemaan. Heillekin tarvitaan esim. erilaisia virikkeitä, innostavia tapahtumia ja lukupiirejä. Kaiken kaikkiaan lukutaitotyö ei saa kuitenkaan olla vain kampanjapohjaista toimintaa tai teemapäiviä, vaan se vaatii pitkäjänteistä arjen työtä. Lukeminen on saatava osaksi jokaista päivää.

Suuntaviivan 3 keskeisenä yhtenä tavoitteena on, että "tunnistetaan lukutaidon osa-alueita ja tunnustetaan erilaisia lukemisen tapoja". Nämä osa-alueet ja erilaiset lukemisen tavat eivät kuitenkaan konkretisoidu toimenpiteissä. Mitä näillä siis tarkoitetaan ja voisiko näitä nostaa vielä jossakin toimenpiteessä?

Toimenpiteisiin voisi lisätä sen, että kirjailijoiden, sanataideohjaajien ja muiden kielen ja kirjallisuuden ammattilaisten ammattitaitoa voitaisiin hyödyntää ja nostaa vielä paremmin esille lukutaitotyössä. Esim. sanataidetta enemmän myös koululuokkiin, ei vain taiteen perusopetuksen piirissä oleville.

Toimenpiteisiin voisi lisätä, että kirjallisuudelle ja sen arvostamiselle, lukemiselle ja lukutaitotyölle on annettava enemmän aikaa ja tilaa eri medioissa. On tärkeää puhua lukemisesta ja kirjallisuudesta ja antaa arvostuksen näkyä eri tavoin. Lukemisen on oltava houkuttelevaa, innostavaa, suosittua ja siihen on saatava malleja läheltä ja kauempaa huoltajista median esiin nostamiin esikuviiin.

Lukeva kunta ja Lukeva koulu -mallit (esimerkit käytännön toimenpiteistä)

Antakaa lausunto Lukeva kunta -mallista.

Malli on hieno! Tulevassa toimenpideohjelmassa on kuitenkin määriteltävä, kenen vastuulla kunnan lukutaitostrategian tekeminen on ja miten sen toteutumista seurataan. Strategiasta on tehtävä elävä, merkityksellinen dokumentti, ei vain strategiaa strategian takia.

Erityisen hienoa on, että mallissa näkyy monikielinen väestö ja kielitietoisien viestinnän merkitys. Jos kunta ei toimi kielitietoisella tavalla, kaikilla kuntalaisilla ei ole pääsyä kunnan toimintaan, esim. lukutaitotyön piiriin. Lukutaitotyön on oltava kaikille yhdenvertaisesti saavutettavaa.

**

Antakaa lausunto Lukeva koulu -mallista.

Lukutaito-ohjelma ja -strategia kouluissa on kytkettävä opetussuunnitelmiin ja niiden lukutaitoa, monilukutaitoa ja lukemista edistäviin osiin, esim. POPS2014:n laaja-alaisiin osaamistavoitteisiin. Opettajien on koettava lukutaitotyö merkitykselliseksi osaksi jo tehtävää koulutyötä, ei lisätaakaksi, joka kaatuu äidinkielen ja kirjallisuuden opettajien niskaan. Lukutaitotyö on oltava kaikkien opettajien asia, kuten kielitietoisuudenkin. Lukemiselle on varattava aikaa lukujärjestyksistä ja lukemisen tulee näkyä koulun arjessa.

Lukevan koulun mallia ja lukutaitotyötä on kuitenkin tärkeää aloittaa vahvemmin jo varhaiskasvatuksessa ja päiväkodeissa, sillä varhaiskasvatuksessa luodaan ja rakennetaan lukutaidon perusta. Suurin osa mallista ja sen puitteissa tehtävästä työstä on tällaisenaan siirrettävissä varhaiskasvatukseen. Voisiko mallin nimi olla esimerkiksi "Lukeva varhaiskasvatus ja perusopetus" tai voisiko varhaiskasvatukselle luoda oman mallinsa?

Lukeva koulu -malli taitaa koskea vain perusopetusta. Toinen aste mainitaan vain pari kertaa tässä strategialuonnoksessa, vaikka ammatillisen koulutuksen puolesta on syytä olla huolissaan. Ammatillinen ja lukiokoulutus eivät ole millään tavalla samalla viivalla lukutaidon kehittymisen suhteen, ja esimerkiksi ammatillisten opintojen äidinkielen opetusta on ajettu alas jatkuvasti. Lukutaitostrategiassa tulisi panostaa vahvemmin ammatillisen koulutuksen opiskelijoihin, jotta esimerkiksi eriarvoistumiskehitys (lukio vs. ammatillinen koulutus) saadaan pysäytettyä. Esimerkiksi Lukeva koulu -mallia tulisi kehittää myös toisen asteen koulutukseen.

Muita huomioita

Yleisiä huomioita kansallisesta lukutaitostrategiasta. Voitte kommentoida esimerkiksi taitetun version (liitteenä) kuvitusta.

Yleisesti ottaen Kansallinen lukutaitostrategia 2030 oli hyvin laadittu strategia ja se sisälsi yllättävän paljon esimerkkejä konkreettisista käytännön toimenpiteistä, vaikka lukutaito-ohjelma on vielä tulossa. Harvoin näkee näin huolellisesti ja tutkimus huomioiden laadittuja papereita. Lukutaitostrategia on kaikkiaan innostava. Toivomme, että se jalkautuu arkeen laajasti.

Lukemiseen ja lukutaitoon on kiinnitettävä enemmän huomiota ja sille on osoitettava erilaisia resursseja (aikaa, välineet, osaaminen) varhaiskasvatuksen ja opetuksen arjessa.

Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen merkitys asiassa on suuri, sillä vanhempien koulutustaustan ja sosioekonomisen aseman on osoitettu tutkimuksissa vaikuttavan eriarvoistumiseen ja lasten koulutuksellisiin mahdollisuuksiin. Kaikilla perheillä ei ole samoja lähtökohtia lukemisen suhteen.

Monikielisyys, monikieliset Suomessa asuvat ihmiset ja maahan muuttaneet näkyvät lukutaitostrategiassa marginaalisesti. Olisi erittäin tärkeää, että lukutaitostrategiassa huomioitaisiin vahvemmin monikielistyvä yhteiskunta, monikieliset lapset, nuoret ja aikuiset ja monikielisyys arjessa. Monikielisyys mainitaan hyvin lyhyesti s. 10, mutta varsinaisesti monikielisestä lukemisesta ei puhuta mitään, eikä erikielisistä materiaaleista tai lukutaidon tukemisesta eri kielillä ole riittävästi konkreettisia mainintoja. Lisäksi on ongelmallista, että läpi koko strategian eri kieliryhmien opetus ja monikieliset palvelut nähdään erillisinä muusta toiminnasta. Toivomme, että strategiaa voisi muokata niin, että siinä huomioitaisiin monikielisuuden tukemisen integrointi muuhun toimintaan. Esimerkiksi monikielisen kirjaston palveluiden käyttö voisi olla luonteva osa koulujen kirjastovierailuja tai lukudiplomiin tulisi hyväksyä myös teoksia oppilaiden omalla äidinkielellä. Lukutaitostrategian on pyrittävä rikkomaan raja-aitoja myös tässä suhteessa: lukutaitotyössä ja lukutaitostrategian kohderyhmänä on siis huomioitava ihan kaikki monikieliset, eri kieliä puhuvat ihmiset – ei vain kansalliskieliä osaavat.

Strategia rakentuu aika paljon jo lukevien ja lukemisen varaan. Miten saadaan mukaan nekin, jotka eivät lue paljon? Vaikuttaa myös siltä, että luku- ja kirjoitustaitoa oppivat aikuiset (esim. maahan muuttaneet) jäävät piiloon strategiassa. Heidä ei ole mainittu erikseen missään. Valtakunnallisesti heistä ei ole julkista tilastoa. Heidät voisi kuitenkin mainita yhtenä tärkeänä kohderyhmänä strategiassa.

Varhaiskasvatus ja ammatillinen toinen asti saisivat näkyä aidosti ja vielä vahvemmin koko strategiassa. Esimerkiksi varhaiskasvatus mainitaan vain vähän ohimennen muutamassa kohdassa, mutta jotta saamme myös hyviä pysyviä toimenpiteitä varhaiskasvatukseen, se pitää huomioida ja kirjata auki koko strategiatyölle. Vaikka pieni lapsi ei vielä osaa tekstejä lukea, osaa hän lukea kuvia, logoja, kylttejä jne. Varhaiskasvatuksessa luomme pohjan ja kiinnostuksen lukutaidon ja lukuinnon rakentumiselle.

Valtakunnallinen Kielikoulutuspolitiikan verkosto (Kieliverkosto) kiittää mahdollisuudesta lausua kansallisen lukutaitostrategian 2030 luonnoksesta. Lausunnon valmisteluun ovat osallistuneet Kielikoulutuspolitiikan verkoston (Kieliverkosto) tutkijat ja valtakunnallinen ohjausryhmä.

15.10.2021

Kielikoulutuspolitiikan verkosto